

Το αόρατο δίδυμο εκκλησάκι (Ιωάννης Μ. Μιχαλακόπουλος)

/ [Πεμπτούσια](#)

Ο Προφήτης Ηλίας και ο Άγιος Χαράλαμπος στο «Βρυσάκι»

Συχνά, περιπλανώμενοι σε σοκάκια, ρούγες, μεϊντάνια και πλατώματα της Πρωτεύουσας ή ξεφυλλίζοντας κιτρινισμένες σελίδες εφημερίδων άλλων καιρών, συναντάμε (αόρατα) τοπία τα οποία, εδώ και πολλές δεκαετίες, δεν υφίστανται στο φάσμα του αισθητού... Άλλοτε οι επιδρομές αλλοφύλων - αλλοθρήσκων, άλλοτε η αρχαιολογική σκαπάνη, κάποιες φορές η οικιστική ανάπτυξη, ο πολεοδομικός σχεδιασμός και το (προσδοκώμενο) «εργολαβικόν κέρδος» έχουν οδηγήσει στην κατεδάφιση ναών, μεγάρων, κρηνών και γενικότερα τοποσήμων που είχαν τη δικιά τους θέση στην «Ανθρωπογεωγραφία» της Παλιάς Αθήνας. Σε αυτές τις περιπτώσεις καλούνται οι σύγχρονοι ταξιδευτάδες της Πόλης μας να αποσυνθέσουν το παρόν, ώστε να αναδομήσουν (με διαφορετικά υλικά) το

παρελθόν. Για να γίνει επιτυχώς αυτή η εσωτερική διαδικασία ανάπλασης χρησιμοποιούνται ως εργαλεία η δημιουργική αφαιρετική φαντασία, η γοργόφερη νοσταλγία μαζί με γκραβούρες, (ρετρό) φωτογραφίες αρχείου, χάρτες και ενίοτε Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας όπως (δυστυχώς ΔΕΝ) τα διδαχθήκαμε στα μαγικά εκείνα χρόνια του Σχολείου.

Σπίτια από τη γειτονιά του Ηλία και Χαραλάμψη... «θλιβερό συναπάντημα, η μια λιτανεία έσμιγε με την άλλη, περισσότερα στις φτωχές συνοικίες της παλαιάς πόλεως, στον Άγιο Φίλιππο, στη Βλασαρού, στους Αγίους Αποστόλους, στους Αέρηδες στις συνοικίες της Πλάκας...» («Η Ξένη του 1854», Εμμ. Λυκούδης).

Αρχικά, αναφερόμαστε σε μια ολόκληρη γειτονιά του Θησείου, η οποία σβήστηκε από το χάρτη τη δεκαετία του 1930, προκειμένου να γίνουν εκτεταμένες ανασκαφές και να έρθουν στο φως αρχαιότητες που προκαλούν τον παγκόσμιο θαυμασμό. Συγκεκριμένα, η εν λόγω συνοικία -η οποία ονομαζόταν «Βρυσάκι»- εκτεινόταν στο χώρο που βρίσκεται σήμερα η αποκαλυφθείσα Αρχαία Αγορά με γεωγραφικά σύνορα το ναό του Ηφαίστου (δυτικά), τη Στοά Αττάλου (ανατολικά), την οδό Αδριανού (προς βορά) και το Ριζόκαστρο με τους «σπηλαιοβριθείς

βράχους» της Ακροπόλεως (προς νότο). Το Βρυσάκι το οποίο «ήτο περιώνυμον άλλοτε δια το σατυρικόν πνεύμα των κατοίκων του», υπήρξε λαβυρινθώδες, πολυπληθές, αμιγές και συμπαγές διαμέρισμα των Αθηνών. Τονίζεται ότι μέσα σε όλη αυτή την περιοχή που κατεδαφίστηκε υπήρχαν εκκλησίες, πλήθος ανεξαρτήτων κατοικιών, αρτοποιεία, ταβέρνες, καφενεία και γενικά ό,τι προϋποθέτει και συνεπάγεται η ύπαρξη μιας ζώσας μικροκοινωνίας. Το σήμα κατατεθέν της γειτονιάς ήταν η Παναγία Βλασαρού που ήταν μια τρίκλιτη βασιλική του 17ου αιώνα αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου, η οποία είχε... διατελέσει Πρωτοδικείο και Άρειος Πάγος κατά τους χαλεπούς Οθωνικούς καιρούς του νεοϊδρυθέντος Ελληνικού Κράτους. Ακόμα, πλησίον της Βλασαρούς υπήρχε η χαρακτηριστική Πλατεία Γιγάντων «Επωνύμων Ηρώων» όπου ήταν στημένα δύο ανθρωποτερατόμορφα κολοσσιαία αγάλματα...

Όμως, η ενορία της Βλασαρούς περιελάμβανε και ένα πρωτότυπο συμβολικό τοπίο/σημείο, άγνωστο στο ευρύ κοινό. Ήταν ο «Ηλίας και Χαραλάμπης», ένα ιδιόμορφο διπλό εκκλησάκι όπου ο κυρίως ναός ήταν αφιερωμένος στον Προφήτη Ηλία ενώ ο Άγιος Χαραλάμπος αποτελούσε το δίδυμο παρεκκλήσι το οποίο ήταν «παλαιότατο και αυτό και εμπνέον θρησκευτικήν γοητείαν με τας χαμηλάς και αδράς καμάρας του». Κατά πάσαν ένδειξη, η πιο παραστατική περιγραφή του συγκεκριμένου ναΐσκου έχει γίνει από τον λόγιο αρθρογράφο της εποχής Γεράσιμο Βώκο ο οποίος σε κάποιο «Περίπατό» του αναφέρει («Εστία Εικονογραφημένη», 12/03/1895): «γυρμένο εις την γωνιά μιας ατειχίστου αυλής, έναντι σειράς πτωχικών οικίσκων, κάτω από δυο τρεις αγριοκαρυδιαίς, πίσω από ένα πρασινοκίτρινο αρρωστιάριο πεύκο, φτωχό και ταπεινό εγείρεται το δίδυμο εκκλησάκι [...] ξένο και έρημο, αλειτούργητο και πάμπτωχο, το δίδυμο εκκλησάκι στη γωνιά, κανενός δεν προσελκύει το βλέμμα [...] είναι ως μικρού πετροκτισμένου καλυβιού η όψις του και αν δεν είχε την μικράν καμπάναν του και υπ' αυτήν το σιδερένιο σταυρουδάκι του και κάτωθεν εντοιχισμένη την εικόνα του Προφήτου Ηλιού, κανείς δεν θα το εξελάμβανεν ως εκκλησίαν».

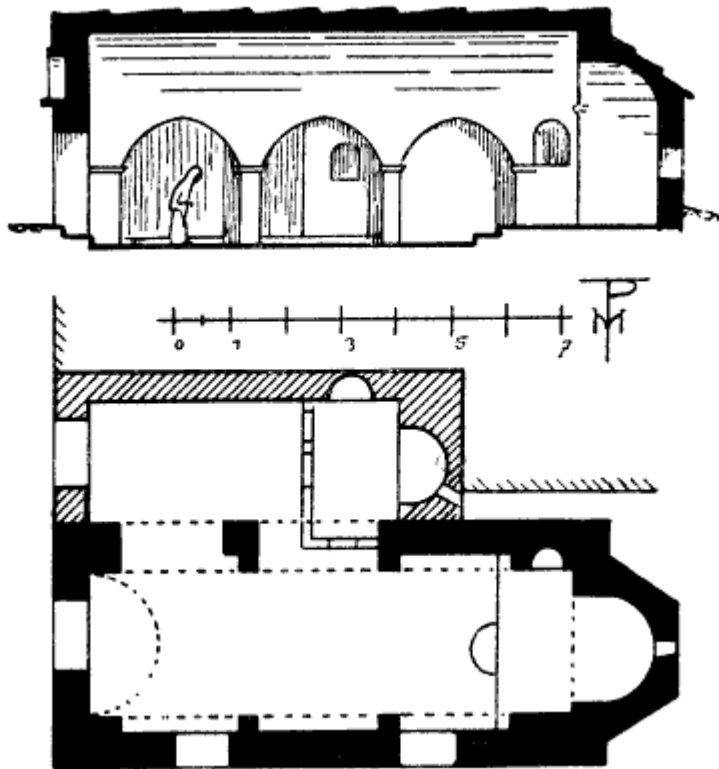

Ο Γεράσιμος Βώκος γράφει: «Η ευλαβής γειτόνισσα που είναι ιδιοκτησία της το έχει βάψει με ώχραν όπως και το σπίτι της και κάτω ένα μέτρο υπέρ την γην, του επέρασε κόκκινο ζουνάρι». Η ανωτέρω σπάνια φωτογραφία από το αόρατο πλέον εκκλησάκι του Ηλία και Χαράλαμψη έχει ληφθεί με το ξεκίνημα των κατεδαφίσεων το 1931.

Εν συνεχεία, ο δημοσιογράφος της Εστίας προχωράει στο εσωτερικό της εκκλησίας διαπιστώνοντας ότι «το ενδιαίτημα» του Προφήτη Ηλία «είναι ευρύτερον, ανετότερον, θολωτόν, δεχόμενον το φως από δύο παραθύρων» ενώ «δύο κανδήλια καίουν εμπρός εις το ξύλινον τέμπλον του». Ο Άγιος Χαράλαμπος είναι χαμηλόστεγος, «φτωχότερος, τρυπωμένος εις βαθυσκότεινον και πνιγηράν γωνίαν. Σκιαί πυκναί, που δεν ισχύει να τις σκορπίση ενός κανδηλίου το παλματώδες φως, σκεπάζουν το τέμπλο του».

Κατόπιν, ο Βώκος συνεχίζοντας τη γλαφυρή περιγραφή του σημειώνει: «Αμφότεροι λησμονημένοι και φτωχοί άγιοι δεν λειτουργούνται τακτικά. Παπάς δεν μπαίνει εκεί μέσα, ούτε ατμής θυμιάματος αναβαίνει προς τον θόλον, ούτε λάμψις κεριών αστραποβολεί, ούτε αναθυμάτων πλούτος μαρμαίρει, ούτε κάλλος εικόνων υπάρχει, ούτε γραμμή στασιδίων καλύπτει των τοίχων την γυμνότητα, ούτε λευκότης επιφαινεται εις το δάπεδον. Τίποτα από αυτά. Γύμνια και ένδεια κατατρύχει αμφοτέρους, και αν τους θυμηθή κανείς μια φορά το χρόνο, τότε ακούουν ψαλμωδίας και οσφραίνονται λίβανον και βλέπουν φωτοχυσίαν».

Κάτοψη και κατά μήκος τομή από το δίδυμο ναΐδριο. Ο ευρύχωρος Προφήτης Ηλίας κείται νοτίως ενώ ο ταπεινότερος Άγιος Χαράλαμπος βρίσκεται ενσφηνωθείς στη βόρεια «βαθυσκότεινον και πνιγηράν γωνίαν».

Ταυτόχρονα, στο ίδιο κείμενο ο γράφων δεν παραλείπει να εστιάσει και σε κάποια στιγμιότυπα από την καθημερινότητα της ευρύτερης γειτονιάς των «Ηλία και Χαράλαμψη»... Μικρά παιδάκια κυνηγιούνται και πετροβολούνται αφηνιασμένα διασταυρώνοντας τους θορυβώδεις δρόμους. Γειτόνισσες «εν ατημελίσια περιβολής» πλένουν, απλώνουν και ευθυμολογούν. Ο στραγαλάς, ρίχνοντας μια βραχνιασμένη φωνή, διαφημίζει το προϊόν του και απέρχεται, ενώ ο φούρναρης σκυθρωπός και σκυφτός περιφέρεται έξω από το μαγαζί του. Λίγο μακρύτερα, εργαζόμενοι νέοι και μαθητές με ταχύ βήμα χάνονται «εκεί πάνω προς τα υψώματα, όπου διαφαίνονται υπέρ τας στέγας των οικιών τα κράσπεδα της Ακροπόλεως».

Επίσης, ο αθηναιογράφος Δημήτρης Καμπούρογλου με αφορμή αναφορά του σχετικά με «τα ηνωμένα εκκλησίδια, τα οποία διατηρούν πολλά απομεινάρια ιεράς παλαιότητας...», μας πληροφορεί ότι όταν οι Αθηναίοι βασανίζονταν σκληρά από λειψυδρία και κυρίως επιδημίες πανούκλας «ελιτάνευον μεν τον Προφήτην Ηλίαν κατά της ανομβρίας, αλλά και τον Χαράλαμψη κατά της πανώλους, σειρά δε παράδοξος δεισιδαιμονιών σχετίζεται προς αυτόν και προς την κατασκευήν του αντιπανωλικού πουκαμψιού του».

Σπίτια από τη γειτονιά του Ηλία και Χαραλάμης... «θλιβερό συναπάντημα, η μια λιτανεία έσμιγε με την άλλη, περισσότερες στις φτωχές συνοικίες της παλαιάς πόλεως, στον Άγιο Φίλιππο, στη Βλασαρού, στους Αγίους Αποστόλους, στους Αέρηδες, στις συνοικίες της Πλάκας...» («Η Ξένη του 1854», Εμμ. Λυκούδης).

Παράλληλα, ο Καμπούρογλου γράφει για μια σύγχυση (συσχέτιση - ταύτιση;) της εποχής, μεταξύ των ονομάτων Ηλίας και Χαραλάμης «όστις απλώς ως Λάμης ήτο γνωστός εις τους φέροντας το όνομα τούτο εν Αθήναις συνδυάσαντες ούτω την λάμπιν προς τον Ήλιον» (Ηλία;)!

Σαράντα χρόνια μετά το άρθρο του Γεράσιμου Βώκου ήρθαν οι επίσημες αναφορές των Αμερικανών αρχαιολόγων να συμφωνήσουν από τεχνικής άποψης με τις βιωματικές περιγραφές των παλιών «εμπειρικών αθηναϊοσκόπων». Έτσι, γίνεται λόγος για το συγκεκριμένο ταπεινό διπλό εκκλησάκι που κτίστηκε κατά την τουρκοκρατία και δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό - ναοδομικό ενδιαφέρον. Στην πολύ περιορισμένη εικονογράφησή του, ξεχωρίζει μόνον μια εικόνα (στον νότιο τοίχο) του Αρχαγγέλου Μιχαήλ («Ψυχοπομπού») στην οποία είναι δυσδιάκριτα τα ίχνη της φράσης «φρίξον ψυχή μου τα ορώμενα». Πλησίον της εικόνας βρίσκεται το αφιερωματικό μονόγραμμα: «Χριστοδούλος Πατούσας

Σπίτια από τη γειτονιά του Ηλία και Χαραλάμψη... «θλιβερό συναπάντημα, η μια λιτανεία έσμιγε με την άλλη, περισσότερο στις φτωχές συνοικίες της παλαιάς πόλεως, στον Άγιο Φίλιππο, στη Βλασαρού, στους Αγίους Αποστόλους, στους Αέρηδες, στις συνοικίες της Πλάκας...» («Η Ξένη του 1854», Εμμ. Λυκούδης).

Τέλος, σε λίγες μέρες, στον εσπερινό του Αγίου Χαραλάμψους ας επισκεφθούμε την ομιχλώδη συνοικία του Βρυσακίου. Ας ακολουθήσουμε τους «Περιπάτους» του Βώκου έχοντας ανά χείρας τον Καμπούρογλου. Διερχόμενοι από την Πλατεία Γιγάντων και τη Βλασαρού, ανάμεσα στους πιστούς ίσως διακρίνουμε -όπως ο νους θα τη στήσει εμπρός μας- τρυφερή και άυλη την κεκυρτωμένη ευλαβή γειτόνισσα και κτίτορα του ταπεινού ναού. Ατμής θυμιάματος θα μας προϋπαντήσει στο εκκλησιδάκι του Χαραλάμψη - Ηλία. Οι οδοί Ευρυσακείου, Αστεροσκοπείου και Επωνύμων θα πλημμυρίσουν από το απολυτίκιο του εορταζομένου Αγίου...

«Ὡς στύλος ἀκλόνητος, τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, καί λύχνος αἰφώτος τῆς οἰκουμένης σοφέ, ἐδείχθης Χαράλαμπες...».

Κατατοπιστική φωτογραφία από την περιοχή της Νοτιοδυτικής Κρήνης (Μάρτιος 1934). Δεξιά φαίνεται το δίδυμο εκκλησάκι ενώ στο βάθος (δυτικά) ξεπροβάλλει ο λόφος του Αστεροσκοπείου.

ΠΗΓΕΣ:

«Αι παλαιαί Αθήναι», Δημήτρης Καμπούρογλου, 1922.

www.ascsa.edu.gr (American School of Classical Studies at Athens – φωτογραφικό αρχείο)

«Παλαιές Εκκλησίες των Αθηνών», Δημητρακόπουλος Σοφοκλής, Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών, 2002.

«Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών», Ιωάννης Τραυλός, Αθήνα, 2005.

«Αθήνα. Ιχνηλατώντας την πόλη με οδηγό την ιστορία και τη λογοτεχνία», Θαν. Γιοχάλας & Τόνια Καφετζάκη, ΕΣΤΙΑ, 2012.

www.eie.gr («Αρχαιολογία της Πόλης των Αθηνών»).